

כותרת: מאפייני תקופת הילדות והשפעות התרבות על תקופה זו כתבו: מאמר באדיבות פרדס – מרכז לחינוך ערכי

בעבר נחשבה תקופת הילדות לשלב התפתחות חסר אירועים. חשיבה זו הובילה את פרויד לכנות את התקופה הזו בשם "גיל החביון" - גיל בו הדחפים המיניים רדומים באופן יחסי עד לגיל ההתבגרות. תפיסתו של פרויד, בייחוד על רקע המרכזיות של הדחפים המיניים ככוח מניע ברעיונותיו, מרמזת על ההשקפה כי לא מתרחשים בתקופה זו אירועים בעלי חשיבות בתחום הרגשי והחברתי (סרוף, קופר ודהארט, 2004). בניגוד לתפיסה זו, נראה כי בתקופת הילדות מתרחשת התפתחות מכרעת בתחום הפסיכולוגי, החברתי, והקוגניטיבי, התפתחות אשר משפיעה בצורה אדירה על התפקוד והחוויה בתקופה זו, ובשנים שלאחריה. הבנת השינויים שמתרחשים בגיל זו, האתגרים שאלו מזמנים, והמגבלות הרגשיות והקוגניטיביות הם קריטיים עבור איש החינוך העובד עם ילדים בגילאים אלו. בנוסף על החשיבות של הבנת מאפייני הגיל לעבודתו של איש החינוך, בשנים האחרונות חלים שינויים תרבותיים-טכנולוגיים רבים אשר תופסים מקום מרכזי בחייהם של הילדים ומעצבים אותם מבחינה קוגניטיבית, פסיכולוגית-רגשית וחברתית. הבנת שינויים אלו ואינטראקציה בין השפעתם לבין היכולות והאתגרים של גיל הילדות היא בעלת חשיבות רבה בעבודתו של כל מבוגר העוסק בחינוך.

התפתחות קוגניטיבית

הכניסה לבית הספר מהווה שינוי מרכזי המתרחש בתחילתו של גיל הילדות - מציפייה להתנהלות משחקית של הילד בתקופת הגן ללמידה רשמית של גופי ידע הנתפסים כבעלי חשיבות חברתית. השינוי זה בציפיות מהילד כפי שהם באים לידי ביטוי במסגרת הלימודית קשור למספר התפתחויות קוגניטיביות משמעותיות המתרחשות בתקופה זו. אחת ההתפתחויות המרכזיות היא הירידה במרכז. מרכז הוא הנטייה לתפוס או להתמקד בפרט מידע אחד בכל זמן נתון. בגיל הילדות עולה יכולת להשתמש בכמה פיסות מידע שונות בכדי ליצור הבנה שלמה והגיונית יותר של המציאות. הירידה במרכז מביאה ליכולות חדשות של הבנת סיבה ותוצאה, אשר משפיעות בצורה ניכרת על הילד, על הבנתו את העולם ועל התנהגותו. שינויים אלו באים בהלימה עם התגברות יכולות ההבנה הרגשית. בגיל הילדות משתכללת היכולת להבין כי אנשים אחרים יכולים לתפוס את המציאות בצורה שונה מאיתנו, המודעות לכך שאנשים הם בעלי רגשות, והיכולת להבין או לנבא את רגשותיהם של אחרים (אמפתיה) יכולות אלו מובילות לשיפור ניכר ביכולות החברתיות (סרוף, קופר ודהארט, 2004). התפתחות משמעותית נוספת היא התפתחות יכולות השיפוט והמוסר לעומת הילדים בגילאי הגן אשר לא תמיד יכולים להבחין בין טוב ורע ובין שקר לאמת, בתקופת הילדות מתפתח חוש עצמאי ובשל יותר של הבחנה ושיפוט מוסרי. דבר זה, לצד התפתחויות רגשיות חברתיות שיתוארו בהמשך, יובילו את הילד לדעה עצמאית יותר בנוגע להתנהלותם של דברים, ולהתעקשות על עשיית דברים בצורה נכונה, וצודקת על פי תפיסתו (סרוף, קופר ודהארט, 2004) לצד התפתחויות מרשימות אלו, אשר מלוות בשיפור יכולות השימור, הזיכרון והסיווג, חשוב לציין את המגבלות הקוגניטיביות של ילדים בגיל זה. ראשית, למרות ההתפתחויות שתוארו, לילדים חסר הבסיס הרחב של ידע וניסיון שיאפשר להם ליישם את היכולות החדשות בהתנהגותם; שנית, הילדים יתקשו להשתמש במיומנויות החדשות כחלק ממערכת

פתרון בעיות רחבה. ולבסוף, ילדים בגיל זה אינם מסוגלים מגבלות אלו מביאות, עדיין לחשיבה בשלה על בעיות מופשטות והיפותטיות (סרוף, קופר ודהארט, 2004) לקושי להבין נימוקים וכללים עקרוניים ולוגיים בנוגע לדרך בה אמורים דברים להתנהל, דבר אשר עשוי להקשות על המחנך להסביר את ההיגיון של כללי התנהגות וגבולות, בייחוד על רקע הדעתנות ותחושת העצמאות הגוברת של הילדים.

השפעתה של תרבות המסכים בגיל הילדות:

לאחרונה, החלו חוקרים אחדים לקשור בין שימוש מוגזם בטכנולוגית מסכים (שימוש בטלפונים סלולריים, שימוש באינטרנט, וצפייה בטלוויזיה לבין פגיעה בהתפתחות קוגניטיבית והחברתית של ילדים) ללא קשר לסוג התכנים שנצרך על ידי שימוש זה (Weiss et al., 2011). טכנולוגית המסכים יוצרת סביבה המגיבה מיידית, שאינה דורשת סבלנות או דחייה של סיפוקים. סביבה זו שוחקת את יכולת הילד להתמודד עם אי סיפוק של רצונותיו או עיסוק בסביבה פחות תגובתית או Lillard & Peterson (2011) מתארים פגיעה משמעותית בקשב ובפונקציה הניהולית (היכולת לעבד מידע) אצל ילדים שנחשפו ל-9 דקות בלבד של צפייה בתוכנית טלוויזיה המיועדת לילדים ביחס לילדים שעסקו בציור במשך 9 דקות. חוקרים אחרים קשרו בין חשיפה למסכים לבין עירור סימפטומים של ADHD כגון תגובתיות מהירה, אי אינהיביציה של התנהגות, צורך תגמול מהיר וחוסר קשב (Weiss et al., 2011). ביקורת נוספת על השימוש בטכנולוגית מסכים קשור לעידוד הפעילות האינדיבידואלית ולפגיעה בפעילות קבוצתית החשובה מאוד להתפתחות הקוגניטיבית והחברתית בגיל זה. יכולות חברתיות כמו הבנה רגשית, אמפתיה כלפי הזולת, משחקים חברתיים מורכבים והתמודדות עם אתגרים חברתיים נשחקות או שאינן מתפתחות במידה מספקת. מחקרים שונים מתארים את הפגיעה ביכולת לתקשורת רגשית ואת הנטייה ל"תקשורת טלגרפית" לאחר חשיפה למסכים. יכולות נוספות כמו שליטה עצמית ויכולת לדחיית סיפוקים אשר מתפתחות כתוצאה מאינטראקציה חברתית אינן זוכות למרחב חברתי מספיק בכדי להתפתח (Pea et al., 2012).

דבר נוסף שמעלה המחקר הוא היסוד הממכר שבחשיפה למסכים. נמצא כי בעת המשחק במחשב או השימוש באינטרנט משוחרר חומר בשם דופאמין במוח באזורים הגורמים לתחושה של הנאה (Koepp et al; 1998). מחקרים מצאו רמות גבוהות של חרדה ומועקה בעת הפרדה מהטלפון הסלולרי בקרב רוב המשתמשים בטלפונים סלולריים. חוקרים אלו הציעו להתייחס למקרים אלו כהפרעה נפשית אשר הם מכנים "נומופוביה", הם מצאו קשר ישיר בין כמות השימוש בטלפונים סלולריים לבין חומרתה של הפרעה (Mathew, Thulasi & Philip, 2013). טכנולוגית השימוש במסכים מעלה, אפוא, אתגר חינוכי משמעותי ומורכב בפני ההורה והמחנך. לצד תועלות ברורות שיש בשימוש בטכנולוגיה כזו כגון השגת מידע, שימוש ביישומים מפתחי חשיבה, סביבת עבודה נוחה ומהנה וכו', ברור שהטכנולוגיה הזו והשימוש בה עשוי לגרום לפגיעות שונות בילדים ובהתפתחותם- מנזקים הקשורים להתפתחותם החברתית ועד לפגיעה ישירה ביכולות הקוגניטיביות שלהם. נוכח סכנות אלו, ברור כי יש צורך בעיצוב קו חינוכי חדש המגביל את השימוש הממכר במסכים, תוך שימת גבולות והתמודדות עם הרגלי שימוש בעיתיים של הילדים בטלפונים הסלולריים.

גיבוש זהות דרך תרבות הצריכה:

התפתחות פסיכולוגית, פורנוגרפיה ותרבות הצריכה בגיל הילדות השינויים הקוגניטיביים מכשירים את הקרקע להתפתחות תפיסה שלמה ובשלה יותר של העצמי. בשלב זה מופיעה תפיסת ה"עצמי הפסיכולוגי"- תפיסת הילדים את עצמם כמורכבים ממאפיינים פסיכולוגיים- תכונות, מחשבות, יכולות והרגשות. כך, יכול ילד בשלב זה לתאר את עצמו כ"טוב לב", "טוב בציר", "מצחיק וכו'". לצד התפתחות זו מופיע ה"עצמי החברתי"- המודעות שהזהות קשורה לבני האדם שמסביבי. הילד יתפוס את עצמו יותר ויותר כחלק ממעגלי שייכות וזהות (קבוצת כדורגל, קיבוץ וכו'), ויטה להגדיר את עצמו ואת יכולותיו על דרך של השוואה חברתית- איך אני מתפקד ביחס לאחרים? או חלק ממה אני? (סרוף, קופר ודהארט 2004).

התפתחות משמעותית נוספת המתרחשת בתקופה זו היא תפיסת העצמי כשייך למין. בגיל זה, הילדים נוטים להתחיל לחלק פעילויות שונות כפעילויות המתאימות או שייכות להיותם בנים או בנות. נטייה זו, ועוצמתה תלויה מאוד בגורמים סביבתיים. קיומה של אם הממלאת תפקידים לא מסורתיים, ופתיחות של הסביבה לתפקוד בצורה שאינה "מתאימה" למין הם שני גורמים העשויים למתן את הקיצוניות של ההימנעות מהתנהגויות המזוהות עם המין השני. פסיכולוגים אחדים מסמנים את הפתיחות והגמישות המגדרית כגורם התורם לכריאות הנפשית ולתחושת הביטחון בילדות ובבגרות (בנג'מין, 2005). נראה אפוא, שהתמודדות עם הימנעות מהתנהגויות המשויכות למין הנגדי היא אתגר מרכזי של המחנך בתקופה זו. חשוב לציין שני גורמים סביבתיים אשר עליהם עשויים ילדים בגיל זה להיות פגיעים בצורה המשמעותית ביותר- תרבות הצריכה, והחשיפה לפורנוגרפיה.

אחד המאפיינים המרכזיים של החברה הצרכנית, הוא שהצרכנות ממלאת תפקיד מרכזי בהבניית הזהות האישית ("אני מה שאני צורך") הצרכנות, למעשה, הפכה להיות הממד המרכזי שסביבו אנשים מנסים לגבש זהות. תחושת האינדיבידואליות והיחודיות החלה לנבוע מהדפוס הצרכני של האדם- איזה מוזיקה אני צורך, מהם המותגים שאני לובש, אילו דגני בוקר אני אוכל וכך הלאה (אילו 2002).

עבור ילדים בגילאי 6-12, נושא זה טומן בחובו השלכות מרחיקות לכת על תהליכי הבניית הזהות הראשוניים. את מקומה של החקירה הראשונית (מה אני מרגיש? אילו תכונות יש בי?) עשויה לתפוס זהות ממוצאת ומוטענת המגיעה מבחוץ על ידי צריכת מוצרים. ילדים בגיל זה כאמור, מגדירים את עצמם במידה רבה על ידי השוואת עצמם לאחרים, והחשיפה לפרסומות שנבנו בכדי להביא ילדים לצרוך את המוצרים אותם הן מפרסמות, עשויה להשפיע על תהליכי הזהות שלהם ותפיסתם את עצמם בצורה ניכרת. היבט אחר של תרבות הצריכה אשר עשוי להשפיע על ילדים והתנהגותם הוא הנטייה למסחר את גוף האדם ואת המיניות, כלומר הנטייה להתייחס לגוף האנושי כאל אובייקט מסחרי לכל דבר. נטייה זו מגיעה לשיא בפורנוגרפיה אך מקובלת בשימוש בפרסומות ואפילו בתוכניות טלוויזיה המיועדות לילדים. התפתחות משמעותית שחלה בשנים האחרונות היא החשיפה של ילדים צעירים יותר ויותר לפורנוגרפיה ולמיניות בוטה דרך מדיומים אחרים כגון פרסומות או תוכניות טלוויזיה. לפי הערכות עדכניות, הגיל לגיל הממוצע שבו בנים נחשפים לראשונה לפורנוגרפיה הוא נע בין גיל חשיפה מוקדמת זו היא בעלת השפעות ניכרות ומרחיקות לכת. מעבר לחדירתה הבוטה של המיניות לתקופה שבה לילד אין בשלות ויכולת להתמודד עם המורכבות שהיא יוצרת, חשוב לשים לב לאופן שבו מוצגת המיניות והיחסים בין גברים לנשים לילד. הרוב המכריע של

הסרטים והסרטונים הפורנוגרפיים הוא בעל תכנים פוגעניים כלפי האישה בהם מופעלת תוקפנות או יחס נצלני ומחפצן כלפי גוף האישה (Bindel, 2010). ניתן לשער את השפעתם של חשיפה לתכנים אלו על הילדים אשר מגבשים את זהותם המין ואת 2010 התפקידים המגדריים הנקשרים לזהות זו- הבנות יטו לתפוס את עצמן בצורה ברורה יותר כאובייקט לתשוקה וכקורבן לאלימות (כיוון בולט ממילא בפרסומות אליהם ילדים נחשפים), ללא יכולות בחירה, רציה או השפעה ממשיים. הבנים שיחשפו לתכנים אלו יתפסו בצורה מעוותת את תפקידי המגדר שלהם, וכן סביר שייטו להימנע מהתנסות בתפקידים מערכות יחסים ואת היחס למין השני (Horvath et al., 2013), וכן סביר שייטו להימנע מהתנסות בתפקידים ואת היחס למין השני הנחשבים נשיים- דבר אשר עשוי לפגוע ברווחתם ובהתפתחותם.

ניתן לסכם חלק זה באמירה שהנגישות והחשיפה לתכנים כאלו- בין אם בפרסומות או בסרטים פורנוגרפיים- מציבה אתגר משמעותי למחנכים ולהורים לילדים בימינו, אתגר אשר חייבים להיזרש אליו ולהתייחס אליו בצורה מושכלת.

התפתחות חברתית

בגיל הילדות הולכת חבורת בני הגיל ותופסת מקומם מרכזי בחיי הילדים. התפתחות זו אפשרית על רקע ההתפתחויות הקוגניטיביות והפסיכולוגיות שתוארו קודם לכן- היכולת לתפוס את עצמם ואת האחרים כבעלי "עצמי פסיכולוגי" (בעלי תכונות, מחשבות ויכולות); יכולת בשלה ומפותחת יותר להבין את נקודת המבט הצרכים והרגשות של האחר; ויכולת בשלה יותר לבטא רגשות ומשאלות במילים במקום במעשים. האינטראקציה החברתית של קבוצת השווים מאופיינת בכמה היבטים. ההיבט הראשון הוא יצירתן של חברויות נאמנות יותר, ורשתות חברתיות. החברויות הופכות להיות מורכבות יותר, ומתפתחת יכולת להתמודד עם ריבים וסכסוכים עם החברים. היבט נוסף שמתפתח הוא הדבקות בנורמות של קבוצת השווים. קבוצת השווים נתפסת ככזו שיש בה כללי התנהגות ברורים אשר יש לשמור עליהם. אחד מכללי ההתנהגות האלו הוא השוויון- התפיסה כי לכל אחד מגיע חלק שווה. דבר זה עשוי לבוא לידי ביטוי ביכולת לתפוס את החשיבות של משחק "בתורות" בו כל אחד מקבל מקום. עוד היבט של החיברות הוא הנטייה של חבורות להיות חד מיניות, ושמירת הגבול בין בנים לבנות. ילד אשר עובר את הגבול בין קבוצת הבנים לקבוצת הבנות זוכה ללעג מקבוצתו, וילד אשר נוטה לעבור לעיתים קרובות גבול זה יהיה אהוד פחות בקרב ילדים אחרים (סרוף, קופר ודהארט, 2004).

המרכזיות והחשיבות של קבוצת השווים בשלב זה מוליכה גורם סיכון חדש ומשמעותי- החרם. לא כל הילדים זוכים למידה שווה של אהדה בקבוצת השווים וילדים אחדים עשויים אף להיות מנוודים מהקבוצה. סיבה אפשרית לדחייתו של ילד עשויה להיות הקושי שלו לקרוא את הסיטואציה החברתית ונטייה לבטא בהתנהגות את רגשותיו בדרך של תוקפנות (פלוטניק, 2008).

צידה השני של המרכזיות של קבוצת השווים, היא היכולת המוגברת להשתמש בקבוצה ככלי חינוכי בחיזוק התנהגויות של תמיכה, עזרה הדדית וחינוך ערכי. במידה זו, הקבוצתיות וההתרחקות מבית ההורים מהווה הזדמנות חינוכית אדירה למחנך. בהקשר זה חשוב לכתוב כי למרות הנטייה לפעילות בקבוצת השווים, הנורמות של הקבוצה והתנהלותה מושפעות מאוד מגורמי תרבותיים חינוכיים. לדוגמה, הנטייה שתוארה למעלה להשוואה חברתית

בהגדרת הזהות של הילד מושפעת מאוד מהתרבות בה חי הילד. ילד המתחנך בתרבות תחרותית עשוי להשתמש בהשוואה חברתית כדי לבחון מי את הצלחתו במשימה ביחס לביצועיו של ילד אחר ואילו ילד אשר מתחנך בתרבות תחרותית פחות עשוי להשוות את ביצועיו לאחר כדי לבחון מידת קרבתו להשתלטות על משימה (סרוף, קופר ודהארט, 2004).

החברות הראשונית, התפתחותה של קבוצת השווים, וההתפתחות המוסרית הנגזרת מהתנהלותה של הקבוצה מציבה את שאלת הערכים והמטרות החינוכיות של המחנך והצוות החינוכי. יש חשיבות רבה, אפוא, לתהליכי חשיבה ועיצוב של קו חינוכי בקרב המחנכים בשלב זה.

ביבליוגרפיה

אילוז, א. (2002) תרבות הקפיטליזם. ירושלים: משרד הביטחון.

בנג'מין, ג. (2005) כבלי האהבה. אור יהודה: כנרת, זמורה ביתן דביר.

סרוף, ל., קופר, ר. ודהארט, ג. (2004). התפתחות הילד, טבעה ומהלכה. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

Retrieved from the guardianT, J. (2010, July 2), The truth about the porn industry Bindel, <http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2010/jul/02/gail-pornography-dines>

L., Massey, K., Pina, A., & Adler, J. R. (2013). A rapid evidence Horvath, M. A. H., Alys, .assessment on the effects that access and exposure to pornography has on children

Koepp, M. J., Gunn, R. N., Lawrence, A. D., Cunningham, V. J., Dagher, A., Jones, T., ... & Grasby, P. M. (1998). Evidence for striatal dopamine release during a video game. .Nature, 393(6682), 266-268

Lillard, A. S., & Peterson, J. (2011). The immediate impact of different types of television .on young children's executive function. Pediatrics, 649.-(4), 644128

Do we really need to worry -Mathew, P., Thulasi, P. C., & Philip, J. (2013). Nomophobia, about? Reviews of Progress (1).1.

Pea, R., Nass, C., Meheula, L., Rance, M., Kumar, A., Bamford, H., ... & Zhou, M. (2012). Media use, face to face communication ,among being multitasking, 8- to 12- year- old girls ,Developmental psychology (2), 327.48.

Weiss, M. D., Baer, S., Allan, B. A., Saran, K., & Schibuk, H. (2011). The screens culture, impact on ADHD activity Disorders ADHD Attention Deficit and Hyper . 334.-(4), 3273